

UDC: 82.161.2.09-3(092) VolvachP(045)
DOI 10.31494/2412-933X-2018-1-6-150-157

Novels by Pavlo Volvach as an urbanistic
context of personality's formation

Проза Павла Вольвача як урбаністичний контекст
формування особистості

Olena Danylina,

Candidate of Philological Sciences,
Associate professor

Олена Даниліна,

кандидат філологічних наук,
доцент

<https://orcid.org/0000-0002-2649-8818>
heledana@gmail.com

Educational and scientific
humanitarian institute of NAU
✉ 1 Kosmonavta Komarova
Avenue, building 8, room 9,
90103680, Kyiv

Навчально-науковий
гуманітарний інститут НАУ
✉ 03680, м. Київ,
проспект Космонавта Комарова,
1, корп. 8, кімн. 9.901

Original manuscript received September 07, 2018
Revised manuscript accepted September 27, 2018

ABSTRACT

The article is devoted to the textual study of novels by contemporary Ukrainian writer by Pavlo Volvach "Klyasa" and "Khreschatyk-plaza". Author's text are considered in the context of globalization processes that are active at the turn of XX-XXI centuries. The analysis of the urban context of formation of the personality of the hero due to the fact, that Ukrainian literature is still seen as rural. Novels author written in the context of urban novels of the early XXI century ("Rivne/Rovno" (2001) by Alexander Irvanets, "Voroshilovgrad" (2010) Sergei Zhadan, "Nostalgia" (2016) Yevgeniya Kononenko, "Klyasa" (2003), "Khreschatyk-plaza" (2013) by Pavlo Volvach) that continue the tradition of the novel "City" (1928) by Valerian Podmogylny. The purpose of this article is to analyse the influence of the city on the formation of personality. The article uses biographical, comparative, psychological methods of research of creativity.

The first novel by P. Volvach "Klyasa" (2004) represents a stage in the formation of character, experience, and understanding themselves in the world. The author portrays one day in the life of "lumpen-aesthete" Pasha "interior industrial Zaporizhzhia". The urban context of identity formation is the factory districts of Zaporizhzhia, smoke and smog, beer stalls, model houses and interiors of Soviet times.

If the hero of the novel "Klyasa" is in the process of becoming, of choice, he is characterized by traditional youth, vibrations, thoughts and wanderings, the hero of the novel "Khreschatik-plaza" at first glance, with life's priorities decided, but, as many analyses and reflects.

The second novel "Khreschatik-plaza" (2013) continues the study of the influence of environment on personality and also has autobiographical elements. Hero

is in the capital and trying to identify themselves simultaneously in an office environment (work stations) and in the medium of creative writing. However, not only affect character, but also the city.

Analyzing novels by Pavlo Volvach "Klyasa" and "Khreshchatyk-plaza", we came to the conclusion that they are clearly labeled urban. The hero of the first novel is at the stage of formation of personality, is influenced by the industrial society of Zaporizhzhia, at the same time is part of it and separate individual. The hero of the second is in the process of change — moving to Kyiv, trip to Prague, the victory of creativity over professional; he seeks to fit into the metropolitan landscape, occupying the position of the observer, explorer of the city, transforming the experience of life and creativity.

Prose by P. Volvach also clearly marked as autobiography, but traditionally autobiographical to be impossible, they combine elements of urban, autobiographical novels, memoirs, allowing us to qualify them as landscape autobiography that belongs to the philosophical metagenre.

Keywords: personality, prose, autobiography, metagenre, urban context, urban landscape.

Глобалізаційні процеси, що активувалися на межі ХХ-ХХІ століть, торкнулися не лише політики й економіки, а й духовної сфери життя людства. І якщо в фінансовій чи політичній сфері вони вже стали предметом багатьох досліджень, то в галузі літератури та мистецтва вони, за словами О.Галича, "поки що не стали пріоритетними" (Література non fiction, 2018:с.251). Серед учених, що долучилися до розробки проблеми впливу глобалізації на духовну сферу людини, варто відзначити Є.Доманську, І.Дзюбу, Т.Денисову, І.Лімбацького, І.Кропивко, і процитованого вже О.Галича.

Вимирання села й зміцнення ваги міста, урбанізація, є однією з прикмет глобалізаційного процесу, що оприявилася ще на початку ХХ ст. Утім українське суспільство й українську літературу ще й досі сприймають саме як сільські, другорядні. Самі письменники не поспішають осмислювати нові суспільні реалії. З однозначно урбаністичних після "Міста" (1928) В.Підмогильного можна назвати романи початку ХХІ ст. – "Ровно/Рівне" (2001) Олександра Ірванця, "Ворошиловград" (2010) Сергія Жадана, "Ностальгія" (2016) Євгенія Кононенко, "Кляса" (2003), "Хрещатик-плаза" (2013) Павла Вольвача.

Останні два романи й стали предметом нашого дослідження, метою якого є аналіз впливу міста на формування особистості. У статті використовуються біографічний, порівняльний, психологічний методи дослідження творчості.

Перший роман П.Вольвача "Кляса" (2004) представляє етап становлення героя, накопичення життєвого досвіду, розуміння себе у світі. Автор зображує один день з життя "люмпена-естета" Пашка в "інтер'єрах індустріального Запоріжжя". Урбаністичний контекст формування особистості – це заводські райони Запоріжжя, зади́мленість і смог, півні ларьки, типові "хрущовки", меблі й сервіси радянських часів. Чи можна полюбити такі пейзажі й бути в них щасливим? Автор дає позитивну відповідь, яка читається здебільшого

між рядків, виводячи на передній план Вольвача-поета: “Між листяного моря кущаться тіні, густо-синіми проваллями залягаючи між будинків, а по верхівках вже тонко маститься золотаве із сріблінкою світло” (Вольвач, 2004:13). Описуючи традиційний для радянських часів побут родини, автор вдається до підкреслення винятковості героя, його “випадання” з тієї заводської дійсності: “Багато хіба книжок за склом світлої, з рипучими дверцятами, батькової шафи... Книжки теж переважно старі, куповані батьком раніше.. Більшість з них Павло давно перечитав, ще з дитинства, читати він навчився років з чотирьох...” (Вольвач, 2004: 6). Про винятковість, невідповідність оточенню героя говорить і його любов до поезії, української і російської, до віршів С.Єсеніна і Олекси Влизька, В.Сосюри і Є.Маланюка.

Жанровий різновид роману дослідники визначають неоднозначно. Так Олена Петраш кваліфікує його як роман-фрондер: “Є роман-кава і роман-кисіль, є роман-ребус і роман-саморепрезентація, є роман-прикраса, для мозку, для книжкової шафи, для поїздок у міському транспорті. А є роман “Кляса”. Роман-фрондер” (Петраш, 2010). Тарас Антипович відзначає, що у Вольвача вийшов “своєрідний автопортрет митця замолоду” (Антипович, 2011). На нашу думку, текст демонструє ознаки роману урбаністичного і автобіографічного.

У тексті роману поєднуються поет-автор і поет-герой, що дозволяє говорити про його автобіографізм. Герой Вольвача перебуває у постійному русі, не може всидіти на місці, його приваблює дорога: “Щось кудись його наче б манить звідти, як із дому. Завжди манило.... На волі, у свіжості світу, добре. Пашок любить там тинятися, з ділом і без, просто так” (Вольвач, 2004:30). Любов до подорожей відзначає автор в різних інтерв’ю, акцентуючи на тому, що в дорозі краще пишеться. Мотиви цього постійного руху різняться в автора й героя – якщо у героя він асоціюється з пошуком себе, свого місця в житті, то у самого автора подорож виходить на рівень метафізичний – втеча від смерті. Автобіографічним елементом у романі є й віршування героя. Він це робить таємно, навіть товаришу Юркові Бойку, з яким співпадають літературні зацікавлення, віршів своїх не показував. Відомо про них стає випадково, автор вдається тут до використання ще однієї прикмети радянського часу – діяльності КДБ. Зошит з Павловими віршами знайшли під час обшуку майстерні на заводі кадебісти: “Не якісь рутинні вивози-виноси “за територію”, а – “стіхі”. По-лі-ти-ка” (Вольвач, 2004: 35). Але внаслідок того, що йдеться про часи кінця радянської імперії, сила КДБ слабшає, тому справи не дають хід. Втім кадебіст відзначає вартість віршів: “А стіхі у тебя интересние... Специфіческіє, но интересние. Піши, развівайса” (Вольвач, 2004: 37). Критична оцінка творчості Пашка КДБістом теж містить автобіографічне відлуння – про подібну оцінку члена журі конкурсу “Гранослов” автор розповідав у інтерв’ю.

Герой роману багато міркує про своє оточення, себе самого, своє місце в житті, існує переважно у фантазіях і мріях, бо в реальності не може знайти свого місця. Живе серед робітничого люду, сам працює на заводі,

але “випадає” з цього пролетарсько-урбаністичного контексту, багато читає й міркує про життя, любить поезію й сам пише вірші. Утім він і не сепарується з цим оточенням остаточно, тягнеться до цієї “братви й роботаг з гриля”, бо відчуває їхню справжність, відсутність фальші.

Соціум Запоріжжя й півдня України і в реальності, й у романі поліетнічний. Герой роману до представників різних націй ставиться толерантно, як і до напівкримінальних “братків”, і до наркоманів. Спілкуючись з різними людьми, він робить висновки для себе, формує свою картину світу, свої ідеали й закони. Поліетнічність впливає на проведення певних паралелей – багатьом народам притаманне почуття братства, спільності, єдності, де б вони не були, чого дуже бракує українцям.

Героя приймає напівкримінальне середовище мікрорайону, але ті, хто під впливом алкоголю чи наркотиків ще не зовсім втратив здатність мислити, розуміють Пашкову інакшість, винятковість. Свідченням цього є, наприклад, така характеристика: “...майже осудливо сказав Супа, наче про якусь ваду: “Ти, Пашок, не зможеш чоловіка зарізати. По очах бачу” (Вольвач, 2004: 65). Тема вбивства, загибелі, смерті виникає й у роздумах героя, що стосується оточуючого суспільства. Перш за все герой відмічає незрозумілу йому байдужість до життя: “Нетривка категорія людей, думає Пашок, недовговічна. Чуже життя важить тут мало, і до власного ставляться безпробудно байдуже. Пропаща сила...” (Вольвач, 2004: 102). Забагато для свого юного віку думає про смерть герой роману. І власне прагнення до компанії, до пиятики пояснює тим, що таким чином позбавляється думок про смерть: “Чи можна назвати алкоголь його пристрасною? Навряд. Він просто любить передчуття хмелю, дружню розчервонілу бачачку... Про смерть тоді теж не думається” (Вольвач, 2004: 217). Герой прагне зрозуміти психологію цього соціуму, його окремих представників, та бачить, що ці спроби марні: “Дикувати люди... – і нічого тут не змінити... Краще не копірситися в усьому цьому, бо пропадає настрій...” (Вольвач, 2004: 53). Попри те, що Пашко бачить недоліки свого міста і людей, не згоден з ними у багатьох питаннях, він є невід’ємною частиною цього світу, пазлом, за твердженням Олени Петраш: “Місто, “знайоме, рідне”, із “блатними, що підпираюь кіоски”, із “рухом, дзвоном трамваїв, із тисяч підошов”, існує вже до Павла, і без Павла, а його задача – стати тим пазлом, якого не вистачає до цільної урбаністичної картини” (Петраш, 2010).

Якщо Пашко, герой роману “Кляса”, перебуває на етапі становлення, вибору, йому притаманні традиційні для юнацьких років вагання, роздуми й поневіряння, то герой роману “Хрещатик-плаза” на перший погляд із життєвими пріоритетами визначився, але так само багато аналізує й розмірковує. Хоча автор і не наголошує на тому, що герой першого роману перейшов до другого, але певна спадковість і тяглість у них простежується. Зв’язок двох героїв роману Вольвача помічають рецензенти, зокрема, Антон Санченко: “...в тому київському “бюрі” радіо “Свобода” головний герой, у якому ледь вгадується його

попередник Пашок із “Кляси”, так сталося, що працює кореспондентом” (Санченко, 2014)

Другий роман “Хрещатик-плаза” (2013) продовжує дослідження впливу середовища на особистість і теж має автобіографічні елементи. Герой опиняється в столиці й намагається ідентифікувати себе одночасно в офісному середовищі (робота на радіостанції) й в середовищі творчо-письменницькому. Утім не лише люди впливають на героя, а й місто.

Три сфери життя героя – професійна, особиста, творча – виразно топографічно марковані. Офіс радіостанції розміщений в самому центрі столиці, відзначається величчю й байдужістю до людей, ілюструє значне підвищення в кар’єрі героя – від собора в провінції до штатного кореспондента в столичному офісі: “Зараз я вже підхожу до “Хрещатик-Плаза”... “Плаза” чорніє склом і світліє плиткою по кутах. Прикрашений написом “Ельорадо” та зеленою літерою “М”, темний фасад нагадує міні-Каабу, вкруг якої не прочани в білому, а строкаті людські варива, що вирують, всмоктуючись у “вхід” і виплескуючись крізь “вихід” станції метро” (Вольвач, 2013: 10). Герой відповідає офісу взаємністю – так само байдуже ставиться до “контори”, бо там “просто заробляю гроші й, відбувши в тих стінах своє, маю час на щось цікавіше” (Вольвач, 2013:82). Більше того – свою професійну діяльність він не ставить на перший план, важливішою для нього є творчість: “Навіть як журналіста я себе не збираюся сприймати аж надто серйозно. Наразі поет. Екріван, уже вибачайте. Райтер” (Вольвач, 2013: 199).

Зустрічі з колегами по перу відбуваються зазвичай в кафе на Пушкінський або на Прорізній. Герой нерідко засиджується з ними за чаркою й вступає в дискусії, але подумки порівнює й аналізує ситуацію свого входу в літературний процес: “Аби змагатися зовсім з іншими хлопцями й дівчатами, які встигли з’явитись в літературі значно раніше, я років десять прогаяв невідомо на що, й там, де вони пройшли веселими, хмільними, розслабленими, юними гуртами, я маю пробігти, зосереджений, сам. Ну, я майже завжди сам...” (Вольвач, 2013: 29). Ця “самість”, окремішність притаманна й самому автору, адже попри велику кількість різних літературних угруповань він до жодного з них не належить.

Пошуки героєм себе, свого місця в нових реаліях великого міста автор відображає через мандрівки містом, переважно на самоті. Топоніми цих мандрів розташовані переважно в центрі – Хрещатик, Пасаж, Золоті ворота, Софійський собор, але поширюються й на інші райони – площа Слави, Львівська площа, Бабин Яр. Нерідко автор вживає старі назви районів – Чоколівка, Сирець, Євбаз, можливо, намагаюся вписати свого героя в міський ландшафт, зробити його своїм.

Опис київських топонімів виразно поетичний: “Кармінні намистинки телевежі блимали, кров’яніючи, над Бабин Яр” (Вольвач, 2013: 214); “...ми вийшли в пільму Подолу з підрожевленою прожекторами карамелькою Андріївської церкви над ним” (Вольвач, 2013: 213); “...обриси Московського мосту, котрі мені нагадують

приціпку. Або спиці перекинутої догори дриґом парасольку”, “...між багатоповерхівками зелено-білою рослиною проступає Кирилівська церква” (Вольвач, 2013: 205).

Житло, яке герой винаймає далеко від центра, на Чоколівці, сприймає лише як тимчасове пристанище, живе там не один, не має навіть можливості зосередитися на своїх думках і творчості. Місце роботи і творчих зустрічей знаходяться в опозиції до місця проживання – як центр і периферія. Життя професійне й творче – у центрі, серед людей, у вирі подій, життя особисте – на околиці, в спальних районах, там, де можна відпочити від людей і виру життя.

Окреме місце в тексті займає опис життя у Празі й празькі топоніми: Наместя, Вацлавек, Ве Смечка, пам'ятник Святому Вацлаву, Мала Страна, Музеум, Тржище тощо. Попри те, що у Празі герой опиняється в колі колег – у центральному офісі радіо “Свобода”, він відчуває себе чужим, багато в чому – через мовний бар'єр, але більше – через те, що не горить своєю справою, не розділяє інтересів колег і керівництва. Інакшість простору Праги автор підкреслює уявними розмовами героя з батьком (“Я говорив з батьком. Думав кудись у його бік. Я з ним часто так спілкуюся. Уявляю себе збоку, його очима, або доношу щось своє перед батькові уявні очі” (Вольвач, 2013: 164)) й зміною виду творчості – в Києві писалися вірші, у Празі – проза (“Я до віршів не підступався. Пишу роман, його саме тут і писати” (Вольвач, 2013: 168)).

Отже, романи Павла Вольвача “Кляса” і “Хрещатик-плаза” виразно урбаністично марковані. Герой першого знаходиться на етапі становлення особистості, перебуває під впливом суспільства індустріального Запоріжжя, водночас є частиною його і окремим індивідом. Герой другого знаходиться на етапі змін – переїзд до Києва, відрядження до Праги, перемога творчого начала над професійним, прагне вписатися в столичний ландшафт, займає позицію спостерігача, дослідника міста, перевтілює вражень від життя у ньому в творчість. Прозові тексти П.Вольвача виразно автобіографічно марковані, утім до традиційно автобіографічних їх віднести неможливо, вони поєднують в собі елементи урбаністичного, автобіографічного романів, мемуарів, що дозволяє нам кваліфікувати їх як ландшафтну автобіографію, що належить до філософського метажанру.

Література

1. Антипович Т. У череві вулкана / Тарас Антипович // Дзеркало тижня. – 2011. – 26 березня – Режим доступу: <http://avtura.com.ua/review/535/>
2. Вольвач П. Кляса : роман / Павло Вольвач. – Тернопіль: Джура, 2004. – 284 с.
3. Вольвач П. Хрещатик-плаза : роман / Павло Вольвач. – К.: Український пріоритет, 2013. – 288 с.
4. Література non fiction: теоретичний вимір: монографія / упорядник Т.Ю.Черкашина; наук.ред. О.А.Галич. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. – 272 с.

5.Петраш О. Роман “Кляса” – фрондерство Вольвача/ Олена Петраш [Електронна версія] – Режим доступу: <http://sumno.com/literature-review/roman-klyasa-fronderstvo-volvacha/>

6.Санченко А. Д'артаньян вздовж Хрещатика / Антон Санченко [Електронна версія] – Режим доступу: <http://litakcent.com/2014/04/02/dartanjan-vzdovzh-hreschatyka/>

References

1. Antypovych T. U cherevi vulkana / Taras Antypovych // Dzerkalo tyzhnya. – 2011. – 26 bereznya – Rezhym dostupu: <http://avtura.com.ua/review/535/>
2. Vol'vach P. Klyasa : roman /Pavlo Vol'vach. – Ternopil' : Dzhura, 2004. – 284 p.
3. Vol'vach P. Xreshhatyk-plaza : roman /Pavlo Vol'vach. – K.: Ukrayins'kyj priorytet, 2013. – 288 p.
4. Literatura non fiction: teoretychnyj vymir: monografiya / uporyadnyk T.Yu.Cherkashyna; nauk.red.O.A.Galych. – K. : Vydavnychyj dim Dmytra Burago, 2018. – 272 p.
5. Petrash O. Roman “Klyasa” – fronderstvo Vol'vacha/ Olena Petrash [Elektronna versiya] – Rezhym dostupu: <http://sumno.com/literature-review/roman-klyasa-fronderstvo-volvacha/>
6. Sanchenko A. D'artan`yan vzdovzh Xreshhatyka / Anton Sanchenko [Elektronna versiya] – Rezhym dostupu: <http://litakcent.com/2014/04/02/dartanjan-vzdovzh-hreschatyka/>

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено текстуальному дослідженню романів сучасного українського письменника Павла Вольвача “Кляса” і “Хрещатик-плаза”. Тексти автора розглядаються в контексті глобалізаційних процесів, що активувалися на межі ХХ-ХХІ століть. Аналіз урбаністичного контексту формування особистості героя зумовлений тим, що українську літературу ще й досі сприймають як сільську. Романи автора вписані в контекст урбаністичних романів початку ХХІ століття (“Ровно/Рівне” (2001) Олександра Ірванця, “Ворошиловград” (2010) Сергія Жадана, “Ностальгія” (2016) Євгенія Кононенко, “Кляса” (2003), “Хрещатик-плаза” (2013) Павла Вольвача), які продовжують традицію роману “Місто” (1928) В.Підмогильного. Метою статті є аналіз впливу міста на формування особистості. У статті використовуються біографічний, порівняльний, психологічний методи дослідження творчості.

Перший роман П.Вольвача “Кляса” (2004) представляє етап становлення героя, накопичення життєвого досвіду, розуміння себе у світі. Автор зображує один день з життя “люмпена-естета” Пашка в “інтер'єрах індустріального Запоріжжя”. Урбаністичний контекст формування особистості – це заводські райони Запоріжжя, задимленість і смог, пивні ларьки, типові будівлі й інтер'єри радянських часів.

Якщо герой роману “Кляса” перебуває на етапі становлення, вибору, йому притаманні традиційні для юнацьких років вагання, роздуми й поневір'яння, то герой роману “Хрещатик-плаза” на перший погляд із життєвими пріоритетами визначився, але так само багато аналізує й розмірковує.

Другий роман “Хрещатик-плаза” (2013) продовжує дослідження впливу середовища на особистість і теж має автобіографічні елементи. Герой опиняється в столиці й намагається ідентифікувати себе одночасно в

офісному середовищі (робота на радіостанції) й в середовищі творчописьменницькому. Утім не лише люди впливають на героя, а й місто.

Проаналізувавши романи Павла Вольвача “Кляса” і “Хрещатик-плаза”, ми дійшли висновку про те, що вони виразно урбаністично марковані. Герой першого роману знаходиться на етапі становлення особистості, перебуває під впливом суспільства індустріального Запоріжжя, водночас є частиною його і окремим індивідом. Герой другого знаходиться на етапі змін – переїзд до Києва, відрядження до Праги, перемога творчого начала над професійним; він прагне вписатися в столичний ландшафт, займає позицію спостерігача, дослідника міста, трансформує враження від життя у ньому і подорожей у творчість.

Прозові тексти П.Вольвача також виразно автобіографічно марковані, утім до традиційно автобіографічних їх віднести неможливо, вони поєднують в собі елементи урбаністичного, автобіографічного романів, мемуарів, що дозволяє нам кваліфікувати їх як ландшафтну автобіографію, що належить до філософського метажанру.

Ключові слова: особистість, проза, автобіографія, метажанр, урбаністичний контекст, ландшафтна автобіографія.